
СИРЦОВА О.В.,
асистент кафедри гуманітарних
наук РВУЗ «Кримський
гуманітарний університет»,
м. Ялта

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядається сутність і структура професійно-творчого потенціалу майбутніх учителів-початківців.

Ключові слова : потенціал, професійно-творчий потенціал.

В статье рассматривается сущность и структура профессионально-творческого потенциала.

Ключевые слова: потенциал, профессионально-творческий потенциал.

In article the essence and structure of professional and creative potential is considered.

Key words: potential, professionalno-creative potential.

Актуальність дослідження. Вимоги, які пред'являються особистістю і суспільством до результатів освіти, визначили необхідність кардинальних змін, як у змісті освіти, так і в технологіях навчання. Ці вимоги реалізуються в креативному підході, здійснюваному вищою професійною освітою щодо формування творчого мислення та розвитку творчих здібностей студентів. Основна мета такої освіти – пробудити в студенті творця і розвинути в ньому закладений творчий потенціал. Цілком зрозуміло, що виконати цю задачу під силу лише креативним педагогам з досить розвиненим власним творчим потенціалом. Проведені дослідження

з усією очевидністю підтверджують, що далеко не кожен сучасний педагог готовий, на сьогоднішній день, до виконання такого завдання. У зв'язку з цим нова ситуація в суспільстві і системі освіти вимагає підготовки педагога нового типу, здатного ефективно і продуктивно працювати у постійно мінливих умовах. Педагогу сьогодні необхідно не тільки мати високий рівень загальної культури, професійної компетентності, але і нетрадиційно підходити до вирішення різних педагогічних ситуацій, організовувати свою діяльність на творчій основі.

Становлення і розвиток творчої особистості – багатофакторний процес. На особистість впливає освітнє

середовище, в якій вона виховується і навчається, педагоги, чия професійна позиція в тій чи іншій мірі регламентує і направляє розвиток і саморозвиток індивіда. Саме тому питання педагогічної творчості, творчих складових педагога, у тому числі питання про його творчий потенціал, займають далеко не останнє місце в педагогічній теорії і практиці. Як було зазначено раніше, творчий потенціал педагога постає як сукупність його можливостей для інноваційних рішень різнопланових завдань, пов'язаних з вихованням учнів, організацією освітнього процесу, професійною співпрацею. Проблема формування творчого потенціалу студентів вищих педагогічних закладів освіти є актуальною на сучасному етапі і знаходить своє відображення у працях психологів, дидактів, методистів, державних документах про освіту.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага професійній підготовці майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А. М. Алексюк, С. У. Гончаренко, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн, І. П. Підласий та інші), вдосконаленню технологій навчання майбутніх учителів (В. Г. Бондар, О. Г. Мороз, О. М. Пехота, О. Я. Савченко та інші), оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх фахівців (Д. Н. Кавторадзе, М. М. Поташник, Т. С. Яценко та інші), орієнтації студентів вищих педагогічних закладів на творчість (І. М. Гуткіна, П. М. Щербань, Р. Х. Шакуров та інші).

Проблемі дослідження педагогічної творчості й особливостям підготовки до неї майбутніх учителів приділяли увагу В. А. Кан-Калик, Н. В. Кичук, Л. М. Лузіна, М. В. Нікандров, С. О. Сисоєва та інші. Процес розвитку творчого потенціалу студентів під час навчально-пізнавальної діяльності досліджували С. С. Гасанов, П. Ф. Кравчук, В. А. Лисовська, О. Є. Приходько. Шляхи інтенсифікації професійної підготовки майбутніх учителів до творчої педагогічної діяльності ви-

вчали В. І. Андрєєв, Н. В. Гузій, Ю. А. Карпова та інші.

Питання формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості порушували Н. М. Бружук, З. С. Левчук, А. Ф. Линенко та інші. Проблему підготовки майбутніх учителів до формування творчої особистості учня, розвитку його потенційних можливостей досліджували В. О. Моляко, О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Т. І. Суценко та інші.

Праці зарубіжних дослідників Дж. Гільмера, А. Краллі, Ф. Лезера, Х.-Г. Мелорна, Я. Хлавса присвячені психології творчості, формуванню творчої особистості, виявленню творчої обдарованості.

Виклад основного матеріалу. Підготовка сучасного викладача-початківця в умовах швидко мінливих соціально-економічних реалій, професійної підготовки і вимог, що зростають до нього, неможлива без цілеспрямованої й систематичної роботи з актуалізації його професійно-творчого потенціалу.

Отже, однією із ключових і найбільш складних проблем у підготовки майбутнього вчителя є проблема формування його професійно-творчого потенціалу.

Потенціал, яким повинен володіти майбутній вчитель початкових класів, доцільніше назвати професійно-творчим, з одного боку, підкреслюючи специфіку педагогічної діяльності, з іншого – творчість в діяльності вчителя.

Професійно-творчий потенціал – це сукупність властивостей і якостей особистості, необхідних і достатніх для успішного здійснення професійно-творчої діяльності.

Основними складовими професійно-творчого потенціалу фахівця є:

1) володіння професійною кваліфікацією, що визначається кваліфікаційними вимогами Державного освітнього стандарту, а також ключовими кваліфікаціями і компетенціями;

2) володіння сучасними методологіями професійної творчості;

3)сформоване творче професійне мислення; розвинені професійно-творчі особистісні риси, якості і здібності.

Отже, під потенціалом треба розуміти динамічне інтегральне утворення, що визначає ресурсні можливості розвитку людини та її здатність до оволодіння і продуктивного здійснення різних видів діяльності. Потенціал формується протягом усього життя, починаючи з дитинства й через підлітковий та юнацький вікові періоди. Відтак людина на початку життєвого шляху прагне до розвитку свого потенціалу, а потім його повного розкриття. З погляду багатьох вітчизняних вчених творчий потенціал включає в себе всі властивості особистості: мислення, волю, пам'ять, знання, переконання. Загальним у всіх визначеннях творчого потенціалу є його здатність до виведення особистості на новий рівень життєдіяльності, перетворення самої особи. Основи творчого потенціалу майбутнього вчителя формуються, закладаються у процесі професійної підготовки.

На основі виконаного аналізу щодо з'ясування важливих характеристик творчого потенціалу, його взаємозв'язку з творчою діяльністю, а також з творчими здібностями, ми виділили структурні компоненти формування професійно-творчого потенціалу студента.

До структури входять: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент – це система педагогічних цінностей, орієнтацій і переконань, включених у цілісний навчально-пізнавальний процес; професійно-педагогічна позиція студента; мотивація на творчу педагогічну діяльність. Можна навіть сказати, що і саме визначення «мотиву» уявляє певну наукову проблему. Одні під мотивом розуміють психічне явище, що стає спонуканням до дії (К. Платонов), інші – усвідомлювану при-

чину, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості. Існує точка зору, що мотив – це те, що, відбиваючись у свідомості людини, служить спонуканням до діяльності й направляє її на задоволення певної потреби. При цьому підкреслюється, що як мотив виступає не сама потреба, а предмет потреби. Отже, під мотивом будемо розуміти внутрішнє спонукання особистості до того або іншого виду активності (діяльності, спілкування, поведінка), пов'язане із задоволенням певної потреби. Будемо вважати, що як мотиви можуть виступати ідеали, інтереси, переконання, соціальні установки, цінності. Однак при цьому припускаємо, що за всіма цими причинами однаково стоять потреби особистості у всьому її різноманітті.

Роль і специфіка ціннісно-мотиваційного компонента формування професійно-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів полягає в тому, що він виступає провідним чинником професійно-педагогічного становлення студента і чинником, що спонукає його до творчого пошуку продуктивних моделей і технологій творчої педагогічної праці. Розглянутий компонент визначає інтерес до процесу пізнання і потребність в пізнанні. В процесі оволодіння системою провідних знань і засобів творчої діяльності цей інтерес проявляється:

- у прагненні до творчої діяльності, постійного поповнення знань, обумовленому усвідомленням суспільної значущості та перетворення їх у особисто значущі;
- у прагненні до постійній потужності, творчої діяльності, самостійного оволодіння знаннями та ін.

Розглянутий компонент передбачає наявність у індивідів наступних цільових установок:

- прагнення до діяльності, що має творчий характер;
- розвиток інтересу до певного виду діяльності;
- розвиток потреби в створенні творчих продуктів;

- прагнення до придбання загальних і спеціальних знань, умінь та навичок;
- усвідомлення потреб, цілей, завдань, вирішення яких призведе до створення оригінального творчого продукту.

Когнітивний компонент процесу формування творчого потенціалу включає сукупність знань індивідів про специфіку творчої діяльності і передбачає наявність у них теоретичних знань. Він включає в себе: знання, вміння, навички загальноосвітнього характеру; знання, уміння і навички, отримані на навчальних заняттях і під час самостійної практичної діяльності з предмету; знання цілей, завдань, змісту, методів і прийомів організації творчої діяльності; знання інтегрованого характеру, що сприяють вирішенню творчих завдань.

Креативно-діяльнісний компонент формування творчого потенціалу заснований на комплексі умінь і навичок організації творчої діяльності. Він включає способи дій або розумові логічні операції, а також способи практичної діяльності. Даний компонент відображає можливості особистості в створенні чогось нового і спрямований на самовизначення і самовираження в індивідуальній творчій діяльності, вміння студентів самостійно без стимулу з боку викладача формулювати нові для них проблеми, вирішувати їх і здійснювати перевірку прийнятого рішення, що свідчить про більш високі рівні пізнавальної самостійності. Під креативністю звичайно визначаються сукупність розумових і особистісних особливостей індивіда, що сприяють створенню щось нового в будь-якій сфері людської діяльності, творчому перетворенню дійсності, генеруванню великої кількості оригінальних ідей, постановці проблем і нешаблонному їхньому розв'язанню.

Загальне значення креативного компонента формування професійно-творчого педагогічного потенціалу обумовлюється дієво-перетворюючим

характером педагогічної праці, що реально втілюється в зовні окресленому конкретному її виконанні – здійсненні креативної поведінки і вчинків студента – майбутнього вчителя початкових класів, що виражаються в їх операційному складі. Креативна поведінка студента детермінується і його особистісними властивостями, оскільки в навчальній діяльності виявляється інноваційність уявлень, багатство знань, переживань, перетворюючої діяльності майбутнього викладача економіки.

Рефлексивний компонент формування творчого потенціалу характеризує осмислення, самоаналіз і самооцінку власної творчої діяльності і включає: внутрішні процеси осмислення і самоаналізу, самооцінку власної творчої діяльності та її результатів; уточнення шляхів організації творчої діяльності; визначення на основі власного досвіду оптимальних методів і прийомів роботи; оцінку співвідношення своїх можливостей і рівня домагань у творчості. У рефлексивний компонент ми включено і психофізіологічну сферу, тобто такі якості особистості: уміння управляти своїми почуттями, своєю поведінкою; велика працездатність; здатність бачити мету і проявляти зусилля для її досягнення; здатність до планування своєї діяльності; здатність до самоконтролю; самооцінка студента своїх можливостей, особистісних якостей; здатність відстоювати свою точку зору, вміння переконувати. Виділяємо рефлексивний компонент як здатність до самоуправління особистістю, як невід'ємний фактор формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього вчителя-початківця. У цьому аспекті рефлексія трактується як вихід суб'єкта із процесу спільної навчально-пізнавальної діяльності в зовнішню стосовно неї професійно-творчу позицію з метою аналізу її процесуальних, креативних і результативних особливостей. Індивідуально-смысловий аспект рефлексії розширює уявлення про самосвідомість особистості, про можливості

регулятивних механізмів індивідуально-особистісного зростання професіонала. Рефлексивний компонент розглядається як процес осмислення себе у професійно-педагогічній діяльності. Сучасне трактування сутнісного значення рефлексії в основному зводить зміст процесу самої рефлексії до трьох аспектів: перше, рефлексія – це процес обігу назад ; друге – це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів, станів, якостей; третє – це осмислення індивідом соціальних реалій у процесі соціалізації на основі життєвого досвіду. За методикою О.В.Карпова діагностуються три рівні сформованості рефлексії: низький рівень означає, що респондент не може аналізувати свої дії, не володіє прийомами самопізнання, не може визначити шляхи самовдосконалення та самореалізації, характер діяльності ситуативний; середній рівень – респондент володіє прийомами самопізнання на достатньому рівні, має здібності аналізувати свої вчинки, дії, характер діяльності – ретроспективний; високий рівень у респондентів передбачає постійний діалог з собою, спостереження та самоаналіз своїх потреб, дій, вчин-

ків, почуттів, є показником високого ступеня соціалізації респондента, визначає перспективний характер його діяльності.

Вищенаведена структура процесу формування професійно-творчого потенціалу особистості студента і аналіз його компонентів, дозволяє сформулювати визначення цього поняття.

Висновки. Професійно-творчий потенціал являє собою складне особистісно-діяльнісне утворення, що включає ціннісно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивний компоненти, що відображають сукупність особистісних якостей і здібностей, психологічних станів, знань, умінь і навичок, необхідних для досягнення високого рівня його розвитку.

Професійно-творчий потенціал зумовлює можливості студента до творчої діяльності, у зв'язку з цим, у своїй роботі ми розглядаємо цей потенціал особистості як інтегративну якість, що відображає наявність можливої діяльності до розвитку творчої активності, пізнавальної самостійності та креативності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сисоева С. О. *Основи педагогічної творчості: Підручник.* – К.: Міленіум, 2006. – 344с.
2. Кичук Н. В. *Формування творчої особистості вчителя.* – К.: Либідь, 1991. – 96с.
3. *Педагогічна майстерність: Підручник/ І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.В.Кривонос та ін.; За ред., І.А.Зязюна.-2-ге вид., допов. І переробл.-К.: Вища шк. 2004.- 422 с.*